

Tarinas

9 · Įžanga

NUSIKALTĖLIŲ PASAULIO APYBRAIŽOS

13 · Apie vieną grožinės literatūros klaidą

17 · Sukčių kraujas

44 · „Blatnųjų“ pasaulio moterys

56 · Kalinio davinys

60 · Kaliavaikių karas

79 · „Blatnųjų“ Apolonas

90 · Sergejus Jeseninas ir vagių pasaulis

97 · Kaip „spaudžiami romanai“

MAUMEDŽIO PRISIKĖLIMAS

- 109 · Takas
- 111 · Grafitas
- 115 · Pragaro priepilauka
- 117 · Tyla
- 124 · Du susitikimai
- 128 · Griškos Loguno termometras
- 134 · Gaudynės
- 140 · Drąsios akys
- 144 · Marselis Prustas
- 148 · Išblukusi fotografija
- 152 · Politvaldybos viršininkas
- 156 · Riabokonis
- 160 · Inžinieriaus Kiprejevo gyvenimas
- 173 · Skausmas
- 181 · Bevardė katė
- 187 · Svetima duona
- 188 · Vagystė
- 189 · Miestas ant kalno
- 199 · Egzaminas
- 208 · Atsiimti laiško
- 213 · Aukso medalis
- 238 · Prie balnakilpės
- 247 · Chanas Girėjus
- 257 · Vakarinė malda
- 260 · Borisas Južaninas
- 267 · Misterio Popo vizitas
- 276 · Voverė
- 280 · Krioklys
- 282 · Ugnies tramdymas
- 287 · Maumedžio prisikėlimas

PIRŠTINĖ, ARBA KR-2

- 293 · Pirštinė
- 320 · Galina Pavlovna Zybalova
- 334 · Lioša Čėkanovas, arba bendraųygiai Kolymoje
 - 343 · III klasės trianguliacija
 - 349 · „Tačka“ I
 - 351 · „Tačka“ II
 - 364 · Nuokana
 - 368 · Daktaras Jampolskis
 - 375 · Papulkininkis Fraginas
 - 381 · Amųzinasis išalas
 - 385 · Ivanas Bogdanovas
 - 392 · Jakovas Ovsejevičius Zavodnikas
 - 403 · Daktaro Kuzmenkos ųachmatai
 - 406 · ųmogus iš garlaivio
 - 409 · Aleksandras Gogoberidzė
 - 414 · Meilės pamokos
 - 421 · Atėnų naktys
 - 430 · Kelionė į Olą
 - 436 · Medicinos tarnybos papulkininkis
 - 449 · Karinis komisaras
 - 457 · Riva Ročis

ANA IVANOVNA

- 474 · Veikiantieji asmenys
- 475 · Pirmas paveikslas
- 482 · Antras paveikslas
- 492 · Trečias paveikslas
- 499 · Ketvirtas paveikslas
- 510 · Penktas paveikslas
- 515 · Autoriaus baigiamasis ųodis

- 517 · Komentarai

Ižanga

Rusų rašytojas Varlamas Šalamovas (1907–1982) laikomas vienu talentingiausių ir jautriausių antisovietinių rašytojų. Stačiatikių dvasininko šeimoje gimęs būsimasis disidentas anksti patyrė, ką bolševikų valdomoje šalyje reiškia būti „neproletariškos kilmės“. Už pasisakymus ir publikacijas, nukreiptas prieš kruviną Stalino režimą, 1929 metais pirmą kartą trejiems metams uždarytas į lagerį kaip „socialiai pavojingas“ elementas, 1937 metais vėl suimtas. Šįkart įkalinimas Kolymoje truko iki pat 1951 metų. Atgavęs laisvę, Šalamovas pradėjo rašyti lagerinės prozos ciklą. Nors jis Rusijoje publikuotas tik *perestrojkos* laikais, sovietmečiu kūriniai iš rankų į rankas keliavo pogrindinės spaudos – *samizdato* – pavidalu, taip pat skelbti Vakaruose.

Savo sukrečiančioje lagerinėje prozoje rašytojas aprašo niūrų žiaurumą ir visiško beteisiškumo pasaulį – Kolymos vargetų – Dallago kalinių – kasdienybę. Smulkiai aprašo Stalino lagerių sistemą ir tvarką, vergiško kalinių darbo organizavimą, lagerio personalo ir sargybinių savivalę, kalinių „kastas“ – nuo įteisintų vagių iki visiškai atstumtųjų, santykius tarp jų, pasakoja apie vadinamąjį „kaliavaikių karą“ (rus. *sučja vojna*) tarp atskirų kriminalinių nusikaltėlių grupių. Purvas, šaltis, badas, sadizmas, žudynės – šie žodžiai tapo neatsiejama Lenino, Stalino ir jų parankinių sukurtos lagerių sistemos dalimi.

Bet Šalamovo kūriniai – ne tik apie praeitį. Jie aktualūs ir dabar. Dar XIX a. žymus rusų poetas Fiodoras Tiutčevas rašė, kad „Rusijos protu nesuprasi“. Mūsų dienomis šį posakį dažnai girdime, kai negalime suprasti, pateisinti Rusijos ar rusų. Ypač šiandien, kai vyksta baisus viską naikinantis karas Ukrainoje, nuo žemės paviršiaus nušluoti ištisi miestai, Rusijos kareiviai žudo civilius, prievartauja moteris ir vaikus. Pasaulis vis negali suprasti to beribio žiaurumo, tad jo šaknų mėginama ieškoti istorijos gelmėse.

Kaliavaikių karas

Budintis gydytojas buvo skubiai iškviestas į priimamąjį. Ant ką tik išplautų, kiek melsvų, peiliu išskustų lentinių grindų gulėjo įdeges tatuiruotas kūnas – sanitarų nuogai išrengtas sužeistas žmogus. Kraujas teršė grindis, ir budintis gydytojas piktavališkai nusišiepė – išvalyti bus sunku. Gydytoją džiugino viskas, ką bloga jam teko regėti ar girdėti. Prie sužeistojo palinko du žmonės baltais chalatais: priimamojo felčeris, laikantis semtuvėlį su tvarsliaiva, ir leitenantas iš spec. padalinio su popieriaus lapu rankoje.

Gydytojas iškart suprato, kad sužeistasis neturi dokumentų, ir spec. padalinio leitenantas nori gauti bent kokių žinių apie jį.

Žaizdos atrodė šviežios, kai kurios kraujavo. Jų, smulkių, buvo nemažai, daugiau nei dešimt. Žmogus neseniai badytas gal peiliuku, gal vinimi ar dar kuo.

Gydytojas prisiminė, kaip per praėjusį budėjimą prieš dvi savaites buvo nužudyta parduotuvės darbuotoja jos kambaryje – uždusinta pagalve. Žudikas nespėjo pasišalinti nepastebimai, kilo triukšmas, ir piktadarys, išsitraukęs durklą, išspruko į šaltame rūke skendinčią gatvę. Bėgdamas pro parduotuvę, žudikas smeigė peiliu stovinčiam paskutiniam eilėje į sėdmenis – iš chuliganiškų paskatų ar velniai žino kodėl...

Bet dabar tai buvo kas kita. Sužeistojo judesiai darėsi vis mažiau trūkčiojantys, skruostai balo. Gydytojas suprato, kad tai dėl kažkokio vidinio kraujavimo – juk pilve taip pat buvo mažų, grėsmingų, nekraujuojančių žaizdų. Jų galėjo būti žarnyne, kepenyse...

Bet gydytojas nesiryžo kištis į apskaitos tarnybos šventą darbą. Reikėjo bet kokiais būdais išgauti „nustatomojusius duomenis“: pavardę, vardą, tėvo vardą, straipsnį, terminą – gauti atsakymus į klausimus, kurie pateikiami kiekvienam kaliniui dešimt kartų per dieną: per patikrinimus, išvedžiojimus...

Sužeistasis kažką atsakydavo, ir leitenantas tai, ką nelaimėlis kalbėjo, popieriaus skiautėje skubiai užsirašinėjo. Jau sužinota ir pavardė, ir straipsnis – penkiasdešimt aštuntas, keturioliktas punktas... Liko pats svarbiausias klausimas, į kurį atsakymo laukė visi: ir leitenantas, ir priimamojo felčeris, ir budintis gydytojas...

– Kas tu? Kas? – atsiklaupęs greta sužeistojo, susijaudinęs šaukė leitenantas.

– Kas?

Sužeistasis suprato klausimą. Jo akių vokai suvirpėjo, prasivėrė apkramtytos lūpos, ir jis tęsiamai atsiduso:

– Kalia-vai-kis...

Sužeistasis neteko sąmonės.

– Kaliavaikis! – susižavėjęs šūktelėjo leitenantas, stodamasis ir kažką purtydamas nuo kelių.

– Kaliavaikis! Kaliavaikis! – džiaugsmingai kartojo felčeris.

– Į septintą jį, į septintą chirurginę! – sukruoto gydytojas.

Buvo galima pradėti tvarstyti. Septintoji buvo kaliavaikių palata.

Dar daug metų po karo nusikaltėlių pasaulyje – žmonių jūros dugne – nenustojo šniokšti kruvinos povandeninės bangos. Tos bangos buvo karo padarinys. Stebėtinas, nenumatytas padarinys. Niekas – nei žilaplaukiai teisininkai kriminalistai, nei kalėjimo administracijos veteranai, nei didelės patirties turintys lagerių viršininkai negalėjo numatyti, jog karas nusikaltėlių pasaulį perskirs į dvi priešiškas viena kitai grupes.

Per karą kalėjimuose sėdėję nusikaltėliai, taip pat daugybė vagių – recidyvistų, „urkų“, buvo paimti į kariuomenę, pasiūsti į frontą, į žygio kuopas. Rokosovskio kariuomenė tapo žinoma ir populiari kaip tik dėl joje tarnavusių kriminalinių elementų. „Urkaganai“ tapdavo ryžtingais žvalgiais, narsiais partizanais. Iš prigimties linkę rizikuoti, drąsūs ir įžūlūs jie tapo vertingais kareiviais. Į marodieriavimą, siekį plėšikauti žiūrėta pro pirštus. Tiesa, galutinis Berlyno šturmas nebuvo patikėtas šiems daliniams. Rokosovskio armija nutaikyta į kitą vietą, o į Tyrgarteną veržėsi maršalo Konevo kadriniai daliniai – grynakraujų proletariato pulkai.

Rašytojas Veršigora „Tyros sąžinės žmonėse“ tikina, kad pažįsta Voronką – „urkačių“, kuris tapo geru partizanų (kaip Makarenkos knygelėse).

Trumpai sakant, kriminaliniai nusikaltėliai iš kalėjimų patraukė į frontą, ten kariavo – kuris gerai, kuris prastai... Atėjo pergalės diena, demobilizuoti didvyriai „urkačiai“ grįžo prie taikių darbų.

Netrukus pokario meto sovietinių teismų posėdžiuose teisėjai susitiko su senais pažįstamais. Pasirodė – ir tai numatyti buvo nesunku, – kad recidyvistai „urkaganai“, „vagys“ ir nusikaltėlių pasaulis nė nemano nutraukti veiklos, iš kurios gaudavo pragyvenimo išteklių ir kurią vykdydami galėjo patirti kūrybinį jaudulį, tikrą įkvėpimą, taip pat įgyti tam tikrą padėtį visuomenėje.

Banditai vėl ėmė žudyti, „medvežatnikai“ – išlaužti nedegamąsias spintas, kišenvagiai – šniukštinti po „lepiochų“ užkaborius, „skokariai“ („šokliai“) – vogti iš butų.

Karas greičiau padidino jų įžulumą, nežmoniškumą, negu išmokė ko nors gera. Žudyti šiems atrodė dar lengviau, paprasčiau nei iki karo.

Valstybė mėgino kovoti su didėjančiu nusikalstamumu. 1947 metais atsirado įsakai „Dėl socialistinės nuosavybės apsaugos“ ir „Dėl piliečių asmeninės nuosavybės apsaugos“. Pagal šiuos įsakus už nedidelę vagystę, už kurią vagis atsipirkdavo keliais mėnesiais, dabar buvo baudžiama 20 metų nelaisvės.

Dešimtis tūkstančių vagių, buvusių Tėvynės karo dalyvių, imta laipinti į garlaivius ir traukinius ir prižiūrint griežčiausiam konvojui gabenti į daugybę darbo lagerių, kurie be jokios pertraukos veikė ir per karą. Tuo metu lagerių buvo labai daug. Sevlagas, Sevvostlagas, Sevzaplagas, kiekvienoje srityje, kiekvienoje didelėje ar mažoje statyboje buvo lagerio skyrius. Kartu su nykštukinėmis valdybomis, turinčiomis vos daugiau kaip tūkstantį žmonių, buvo ir milžiniškų lagerių, kurie jų klestėjimo metais turėjo po kelis šimtus tūkstančių gyventojų: Bamlagas, Taišetlagas, Dmitlagas, Tiomnikai, Karaganda...

Lageriuose greit daugėjo kriminalinių nusikaltėlių. Ypač atidžiai buvo komplektuojami du dideli tolimi lageriai: Kolyma ir Vorkuta. Rūsti Tolimosios šiaurės gamta, amžinasis įšalas, aštuonis ar devynis mėnesius trunkanti žiema kartu su tikslingu režimu – tokiomis aplinkybėmis susidarė patogios sąlygos likviduoti kriminalinius nusikaltėlius. 1938 metais Stalino atliktas bandymas dėl trockininkų buvo sėkmingas ir visiems įsimintinas.

Į Kolymą ir Vorkutą vienas po kito ėmė atvykti ešelonai, gabenantys nuteistuosius pagal 1947 metų įsaką. Nors „blatnieji“ atrodė menki darbininkai ir

vargu ar labai tinkami kraštui kolonizuoti, pabėgti iš Tolimosios šiaurės buvo beveik neįmanoma. Išėitų, kad izoliavimo užduotis vykdyta patikimai. Beje, šios Tolimosios šiaurės ypatybės Kolymoje tapo ypatingos bėglių kategorijos atsiradimo priežastimi (vaizdingas „blatnųjų“ terminas – „išėję į ledus“), kurie iš esmės niekur nebėgo, bet slapstėsi palei dviejų tūkstančių kilometrų ilgio kelią ir apiplėšinėjo pravažiuojančias mašinas. Didžiausia šių bėglių kalte laikytas ne pats pabėgimas ir ne plėšikavimas didžiajame kelyje. Teisininkai jiems pateikdavo kaltinimą, kad vengia dirbti, ir į tokius pabėgimus žvelgė kaip į kontrrevoliucinį sabotажą. Atsisakymas dirbti lageryje – didžiausias nusikaltimas. Bendromis lagerių administracijos teisininkų ir mąstytojų pastangomis galiausiai šiaip taip pavyko kriminaliniams recidyvistams pritaikyti patį baisiausią 58 straipsnį.

Koks vagies katekizmas? Vagis, nusikaltėlių pasaulio narys (apibūdinimas „nusikaltėlių pasaulis“ sugalvotas pačių vagių), turi vogti, apgaudinėti „frajerius“, gerti, linksintis, lošti kortomis, nedirbti, dalyvauti tvarkybose, t. y. garbės teismuose. Kalėjimas vagiui – nors ir ne gimtieji namai, ne kokia „chaza“, „malina“ ar „šalmanas“, bet vieta, kurioje „urkačius“ priverstas praleisti didesniąją savo gyvenimo dalį. Taigi darytina svarbi išvada, kad kalėjime „blatnieji“ turi jėga, gudrumu, įžūlumu, apgaule užsitikrinti neoficialias, bet svarbias teises, tokias kaip dalytis svetimais siuntiniais ir svetimais daiktais, teisę į geriausią vietą, geriausią maistą ir t. t. Iš esmės tai pasiekama visada, jei tik kameroje esama kelių vagių. Kaip tik jie ir pasisavina viską, ką galima įsigyti kalėjime. Šios „tradicijos“ leidžia vagiui geriau už kitus gyventi kalėjime ir lageryje.

Dėl ilgų kalinimo terminų ir dažnų amnestijų vagys turėjo galimybę be ypatingų rūpesčių išbūti kalinimo laiką nedirbdami. Dirbo, ir tai tikrai kartais, specialistai – šaltkalviai, mechanikai. Nė vienas vagis nedirbo juodo darbo. Verčiau jau atsėdėdavo karceryje, lagerio izoliatoriuje...

Dėl 1947 metų įsako su 20 metų terminu už nedidelius nusikaltimus vagims kilo „užimtumo“ problema. Vagis anksčiau galėjo tikėtis, visokiais įmanomais būdais išvengdamas darbo, pratūnoti keletą mėnesių, metus ar dvejus, o dabar reikėjo praleisti nelaisvėje iš esmės visą ar bent pusę gyvenimo. O vagies gyvenimas trumpas. „Pachanų“ (seniokų) tarp „urkų“ mažai. Vagys nėra ilgaamžiai, jų mirtingumas gerokai didesnis už bendrą mirtingumą šalyje.

Kadangi 1947 metų įsakas nusikaltėlių pasauliui kėlė rimtų problemų, protingiausi „blatnieji“ atkakliai ieškojo būdų rasti patikimą išeitį.

Pagal nusikaltėlių pasaulio įstatymą, kalintis vagis lageryje neturi eiti kokių nors administracinių pareigų, kurios gali būti patikėtos kaliniams. Nei darbų skirstytoju, nei seniūnu, nei dešimtininku vagis neturi teisės būti. Taip jis tarsi stotų į tų, su kuriais visą gyvenimą vaidijasi, gretas. Jei vagis drįsta eiti tokias pareigas, nustoja būti laikomas vagimi ir paskelbiamas kaliavaikiu, sukalėjusiu ir atsiduria už įstatymo ribų. Tada bet kuris „blatnasis“ laikys garbe, nutaikęs progą, tokį renegatą papjauti.

Nusikaltėlių pasaulis šiuo atžvilgiu yra labai skrupulingas, kai kurių sudėtingų dalykų aiškinimai primena vingrią Talmudo logiką.

Pavyzdys: vagis eina pro vachtą (sargybos būstinę). Budintis prižiūrėtojas jam šūkteli: „Ei, prašau kaukštelėti per bėgį, paskambink, pro šalį juk eini...“ Jei vagis pabels į bėgį, duos kėlimosi ir patikrinimo signalą, jis jau bus pažeidęs įstatymą, sukalėjęs.

Tvarkybos ar garbės teismai, kuriuose „dumiamos teisės“, daugiausia ir būna užsiėmę bylų ir nusižengimų, kaip tik susijusių su savo vėliavos išdavyste, nagrinėjimu bei „teisiniu“ vieno ar kito įtartino poelgio aiškinimu. Kaltas ar nekaltas? Garbės teismų teigiamas atsakymas dažniausiai reiškia kruviną susidorojimą, kuris įvykdomas nedelsiant. Žudo, aišku, ne teisėjai, bet jauni vagys. Vadeivos visada manė, kad tokie aktai jaunam vagiui naudingi: jis įgyja patirties, grūdinas...

Garlaiviais ir traukiniais į Magadaną ir Ust Cilmą pradėjo atvykti po karo nuteisti vagys. „Kariauna“ – taip jie buvo pavadinti vėliau. Visi jie dalyvavo kare ir nebūtų buvę nuteisti, jei ne naujai padaryti nusikaltimai. Deja, tokių kaip Voronka buvo labai mažai. Dauguma vagių grįžo prie savo profesijos. Tiesą sakant, jie ir nenutolo nuo jos – marodieravimas fronte gana artimai susijęs su šios socialinės grupės pagrindiniu užsiėmimu. Tarp „blatnųjų“ kareivų būta ir apdovanotųjų ordinais. „Blatnieji“ karo invalidai rado naują ir labai pelningą veiklą: elgetauti priemiestiniuose traukiniuose.

Kariaunoje buvo daug stambių „urkų“, iškilų šio pasaulio veikėjų. Dabar, praėjus keleriems metams po karo, jie grįžo į įprastines vietas, į namus su

grotuotais langais, į lagerių zonas, apjuostas dešimt eilių spygliuotosios vielos. Grįžo į įprastines vietas su neįprastomis mintimis ir aiškiai nerimaudami. Kai ką jau turėjo laiko apsvarstyti ilgomis naktimis etapiniuose kalėjimuose, ir visi sutiko su mintimi, kad taip, kaip seniau, gyventi nebegalima, kad vagių pasaulyje pribrendo klausimų, kuriuos reikia aptarti pačiose „aukščiausiose sferose“. Kariaunos vadeivos norėjo susitikti su savo senais draugais, kurie, kaip jie manė, tik atsitiktinai išsisuko nuo dalyvavimo kare. Su draugais, kurie visą tą laiką sėdėjo kalėjimuose ir lageriuose. Kariaunos vadeivos vaizdavosi scenas, kaip džiaugsmingai susitiks su senais draugais, kaip „svečiai“ ir „šeimininkai“ žarstysis begalinėmis pagyromis ir pagaliau kaip bus sprendžiamos tos itin rimtos problemos, kurių atsirado nusikaltėlių gyvenime.

Jų viltims nebuvo lemta išsipildyti. Senasis nusikaltėlių pasaulis nepriėmė jų į savo gretas ir kariaunos į tvarkybas neįsileido. Pasirodė, kad atvykėliams galvas kvaršinantys klausimai senajame nusikaltėlių pasaulyje jau seniai apmąstyti ir apsvarstyti. O nutarta buvo visai ne taip, kaip manė kareivos.

– Tu buvai kare? Tu ėmei į rankas šautuvą? Vadinasi, tu tikrų tikriausias kaliavaikis ir tave reikia bausti pagal „įstatymą“. Be to, tu – bails! Tau neužteko valios atsisakyti žygio kuopos – „priimti terminą“ ar net mirti, bet neimti šautuvo!

Štai kaip atvykėlius pasitiko „blatnųjų“ pasaulio „filosofai“ ir „ideologai“. Vagis, jei jis „žmogus“, o ne „siavka“, turi išgyventi bet kokio įsako sąlygomis, todėl jis ir yra vagis.

Veltui kareivos gyrėsi ankstesniais nuopelnais ir reikalavo leisti jiems dalyvauti garbės teismuose kaip lygiateisiams ir autoritetingiems teisėjams. Senieji išgyvenę „urkaganai“, kai per karą kameroje gaudavo vos po aštuntukę duonos, iškentusieji ir kai ką kita, buvo nepalenkiami.

Bet juk tarp grįžusiųjų buvo daug svarbių nusikaltėlių pasaulio personų. Buvo pakankamai ir „filosofų“, ir „ideologų“, ir „vadų“. Be jokių ceremonijų ir taip ryžtingai išstumti iš įprastinės aplinkos jie negalėjo susitaikyti su ta parijų padėtimi, į kurią juos nustūmė doktriniškieji „urkos“. Veltui kariaunos vadeivos teisinosi jų padėties atsitiktinumu, ypatingumu tuo metu, kai jiems pasiūlyta eiti į frontą, ir kad nebuvo galimybių atsisakyti. Žinoma, jokių patriotinių nuotaikų kriminaliniai nusikaltėliai niekada neturėjo. Kariuomenė, frontas buvo pretekstas išeiti laisvėn, o tada – kaip Dievas duos. Kurį laiką valstybės interesai susipynė su

asmeniniais, ir kaip tik už tai jie ir turėjo atsakyti savo buvusiems draugams. Be to, karas „blatniesiems“ tarsi tam tikru mastu leido realizuoti pavojų, riziką. Apie „perkalimą“, pasitraukimą iš nusikaltėlių pasaulio jie ir nemąstė – nei anksčiau, nei dabar. Paminta autoritetų, kurie nustojo būti autoritetais, savimeilė, savo poelgio, kurį draugai pripažino išdavyste, beprasmiškumo suvokimas, prisiminimai apie sunkius karo kelius – visa tai gadino santykius, požemio atmosferą įkaitino iki kraštutinumo. Tarp vagių būta ir tokių, kurie ėjo kariauti dėl dvasinio silpnumo – jiems grasinta sušaudymu, be to, tuo metu ir turėjo būti sušaudyti. Kiti, silpnesni, pasekė vadeivų, autoritetų pavyzdžiu: gyvenimas visada yra gyvenimas.

Stambieji „blatnieji“, kariaunos vadai, buvo sugluminti, bet nesugėdinti. Ką gi, jei senasis įstatymas jų nepriima, jie paskelbs naują. Ir naujasis vagių įstatymas 1948 metais buvo paskelbtas Vanino įlankos etapiniame kalėjime. Vanino gyvenvietė su uostu atstatyta, kai buvo susprogdintas Nachodkos uostas.

To naujojo įstatymo pirmieji žingsniai susiję su pusiau legendiniu „blatnuoju“, pravarde Karalius, žmogumi, apie kurį po daugelio metų jį pažinoję ir nekenčėję įteisinti vagys pagarbiai kalbėjo: „Ką besakytum, kvapelį jis turėjo...“

Kvapas, kvapelis – savotiškos vagių sąvokos. Tai ir drąsa, ir veržlumas, ir rėksmingumas, ir savotiškas šaunumas, ir tvirtumas kartu su tam tikru isteriškumu, teatrališkumu...

Naujasis Mozė turėjo visas šias savybes.

Pagal naująjį įstatymą, „blatniesiems“ leista dirbti lageriuose seniūnais, darbų skirstytojais, dešimtininkais, brigadininkais, užimti virtinę iš daugybės lagerio pareigybių.

Karalius susitarė su etapinio kalėjimo viršininku dėl baisaus dalyko: jis žadėjo kalėjime įvesti visišką tvarką, tikino, kad savo jėgomis susidoros su „įteisintais vagimis“. Jei kartais pasrus kraujas, jis prašo nelabai kreipti į tai dėmesį.

Priminė savo karinius nuopelnus (kare apdovanotas ordinu) ir leido suprasti, kad, viršininkams priėmus teisingą sprendimą, visuomenėje gali išnykti nusikaltėlių pasaulis, nusikalstamumas. Jis, Karalius, imasi šios sunkios užduoties ir prašo jam netrukdyti.

Reikia manyti, kad Vanino etapinio kalėjimo viršininkas nedelsdamas informavo apie tai pačius aukščiausius viršininkus ir gavo pritarimą Karaliaus

sumanytai operacijai. Lageriuose niekas nevyksta dėl vietos valdžios savivalės. Be to, pagal taisykles, visi vienas kitą šnipinėja.

Karalius žada pasitaisyti! Naujasis vagių įstatymas! Ko dar norėti? Apie tai juk svajotojo Makarenka, tai ir yra teoretikų pačių slaptiausių norų išsipildymas. Pagaliau štai „blatnieji“ „persikalė“! Galiausiai atėjo ilgai lauktas daug metų vykdytų šiam dalykui skirtų teorinių pratimų praktinis patvirtinimas, pradedant Krylenkos „gumyte“ ir baigiant Vyšinsko keršto teorija.

Lagerių administracija, išmokyta į „urkačius“ ir „trisdešimtpenktinius“ žvelgti kaip į liaudies draugus, menkai tesidomėjo nusikaltėlių pasaulyje vykstančiais nematomais procesais. Jokios grėsmingos informacijos iš ten nebuvo gaunama – lagerių valdžia turėjo skundikų ir informatorių tinklą visai kitose vietose. Nusikaltėlių pasaulio nuotaikos ir nusikaltėlius jaudinantys klausimai niekam nerūpėjo.

Šis pasaulis jau seniai turėjo pasitaisyti – pagaliau ta valanda išmušė. Įrodymas, kad taip yra, pasak viršininkų, – naujasis Karaliaus vagių įstatymas. Tai palaimingasis karo, kuris pažadino net ir kriminalinių nusikaltėlių patriotizmą, poveikis. O mes skaitėme Veršigorą, girdėjome apie Rokosovskio armijos pergales.

Viršininkai veteranai, pražilę tarnaudami lageryje, nors ir netikėjo, kad „gali būti geradaris iš Nazareto“, patyliukais manė, jog dėl vagių dviejų grupuočių išsiskyrimo, dėl priešiško gali būti tik geriau ir naudingiau kitiems, paprastiems žmonėms. Minusas, padaugintas iš minuso, virsta pliusu, – primindavo jie. Pažiūrėkime.

Karalius gavo sutikimą atlikti „bandymą“. Vieną iš trumpų Šiaurės dienų visi Vanino etapinio kalėjimo gyventojai buvo išrikiuoti dviem gretomis patikrinti.

Etapinio kalėjimo viršininkas rekomendavo kaliniams naująjį seniūną. Kuopų vadais buvo paskirti jo artimiausi parankiniai.

Naujoji lagerio tarnyba nešvaistė laiko veltui. Karalius vaikščiojo išilgai kalinių gretų, atidžiai spitrinosi į kiekvieną ir šūkčiojo:

– Išeik! Tu! Tu! Ir tu!

Karaliaus judantis pirštas dažnai sustodavo, ir visada be klaidos. Vagies gyvenimas išmokė jį stebėti. Jei Karalius dvejojo, patikrinti buvo labai lengva, ir visi – ir „blatnieji“, ir pats Karalius tai puikiai žinojo.

– Nusirenk! Nusivilk marškinius!

Tatuiruotė, ordino skiriamasis ženklas suvaidino pražūtingą vaidmenį. Tatuiruotė – „urkaganų“ jaunystės klaida. Amžnieji piešiniai palengvina kriminalistams darbą, bet jų mirtina reikšmė paaiškėjo tik dabar.

Prasidėjo susidorojimas. Kojomis, vėzdais, kastetais, akmenimis Karaliaus gauja daužė senojo vagių įstatymo adeptus.

– Priimsite mūsų tikėjimą? – džiūgaudamas šaukė Karalius.

Štai jis dabar patikrins pačių atkakliausių „ortodoksų“, kurie jį patį kaltino silpnumu, dvasios stiprybę.

– Priimsite mūsų tikėjimą?

Naujam vagių įstatymui įvesti buvo sugalvotas ritualas, teatrališkos apeigos. „Blatnųjų“ pasaulis mėgsta gyvenime teatralumą, ir jei N. Jevreinovas ar Pirandelas būtų žinoję šią aplinkybę, jie nebūtų praleidę progos praturtinti argumentais savo scenines teorijas. Naujosios apeigos nė kiek nenusileido žinomam išventinimui į riterius. Neatmestina, kad šios iškilmingai niūrios procedūros ištakos glūdėjo Valterio Skoto romanuose.

– Bučiuok peilį!

Prie mušamo „blatnojo“ lūpų prikišama peilio geležtė.

– Bučiuok peilį!

Jei įteisintas vagis sutikdavo priglauti lūpas prie geležies, buvo laikomas priimtu į naują tikėjimą ir visam laikui netekdavo bet kokių teisių vagių pasaulyje, likdavo amžinu kaliavaikiu.

Ši Karaliaus mintis buvo išties karališka. Ne vien todėl, kad išventinant į „blatnųjų“ riterius turėjo susidaryti dideli kaliavaikių armijos rezervai. Vargu ar Karalius, įvesdamas šią peilio apeigą, mąstė apie rytojų ir porytojų, bet tikrai pagalvojo apie kai ką kita! Jis visiems savo seniems prieškario draugams suteiks tokias pačias sąlygas: gyvybė arba mirtis! Vagių „ortodoksų“ nuomone, kaip tik tomis sąlygomis Karalius išsigando. Tegul dabar jie patys parodo, ko yra verti! Sąlygos – tokios pačios.

Visi, kurie nesutikdavo bučiuoti peilio, buvo nužudomi. Kas naktį prie uždarytų iš vidaus etapinių kalinių barakų durų buvo atvelkama naujų lavonų. Tie žmonės nebuvo tiesiog nužudyti. Karaliui tai atrodė pernelyg mažai. Tuose lavonuose „pasirašydavo“ visi peilį bučiavę jų buvę draugai. „Blatnieji“ nebuvo tiesiog nužudomi. Prieš mirtį jie buvo „triumijami“ – mušami, mindomi, visaip

bjaurojami, tik paskui pribaugiami. Kai po metų ar dvejų atvyko grupė iš Vorkutos ir keletas vorkutiškių iškilių kaliavaikių (ten klostėsi tokia pati istorija), paaiškėjo, kad šie nepritaria perdėtam kolymiečių žiaurumui. „Pas mus tiesiog žudoma, bet „triumfyti“?.. Kam to reikia?“ Reikia manyti, kad vorkutiečių metodai kiek skyrėsi nuo Karaliaus gaujos veikimo būdų.

Žinios apie Karaliaus sumanytą susidorojimą Vanino įlankoje nuskriejo per jūrą, ir Kolymos žemėje senojo įstatymo vagys ėmėsi savigynos. Buvo paskelbta totalinė mobilizacija, „blatnųjų“ pasaulis ginklavosi. Visos Kolymos kalvės ir šaltkalvių dirbtuvės paslapčia gamino peilius ir trumpas ietis, durtuvus. Triūsė, aišku, ne „blatnieji“, bet prigąsdinti, kaip sakydavo vagys, „baimės labui“, etatiniai meistrai. „Blatnieji“ anksčiau už Hitlerį patyrė, kad patikimiau žmogų išgąsdinti nei papirkti. Ir, savaime aišku, pigiau. Bet kuris kalvis, bet kuris šaltkalvis sutiktų, kad jo plano įvykdymo procentas sumažėtų, bet būtų išsaugota gyvybė.

Tuo metu energingasis Karalius įtikino viršininkus, kad reikia surengti „gastroles“ po Tolimųjų Rytų etapinius kalėjimus. Drauge su septyniais parankiniais jis aplankė etapinius kalėjimus iki Irkutsko ir juose paliko dešimtis lavonų bei šimtus naujai atsivertusių kaliavaikių.

Nuolat gyventi Vanino įlankoje kaliavaikiai negalėjo. Vaninas – „tranzitka“, etapas kalėjimas. Kaliavaikiai plūdo į užjūrį – į aukso kasyklas. Karas apėmė didelę erdvę. Vagys galabijo kaliavaikius, o šie – vagis. „Archyvo Nr. 3“ skaičiai šoktelėjo aukštyn ir vos nepasiekė nelemtai pagarsėjusių 1938 metų aukštumų, kai buvo šaudomos ištisos trockininkų brigados.

Viršininkai puolė prie telefonų, ėmė skųstis Maskvai.

Paaiškėjo, kad vylingoje formulėje „naujasis vagių įstatymas“ svarbiausias žodis yra „vagių“ ir apie jokių „perkalimus“ net nėra kalbos. Žiaurus ir protingas Karalius dar kartą apmulkino viršininkus.

Nuo ketvirtojo dešimtmečio pradžios „blatnieji“, gudriai pasinaudodami paplitusiomis „perauklėjimo darbu“ idėjomis, gelbsti savo kadrus, lengvai duodami milijonus „garbės žodžių“, remdamiesi spektakliu „Aristokratai“ ir tvirtu viršininkų nurodymu, kad reikia „pasitikėti“ kriminaliniais recidyvistais. Makarenkos idėjos ir nelemtai pagarsėjęs „perkalimas“ „blatniesiems“ kaip tik ir suteikė galimybių, prisidengus šiomis idėjomis, išgelbėti savo kadrus ir sustiprinti jų gretas. Buvo tikinama, kad vargšams kriminaliniams nusikaltėliams reikia